

Transskription af:

Vandrebogen

1:3 1970'erne: Efternøler, høstfest og farserede peberfrugter

Medvirkende: Stemmeskuespillerne Rebecca Rønde Kiilerich, Laura Allen Müller, Sarah Bjørn og Louise Marie Skaaning. Speaker Tue Blædel. Mette Boritz, etnolog og museumsinspektør, Nationalmuseet

Udvikling og tilrettelæggelse: Cille Sørensen, Anthon Broder Bach Fokdal, Pernille Skytte og Amanda Boie Hvid

Redaktør: Christian Ottenheim

Tilrettelægger: Velkommen tilbage til Vandrebogen. I denne episode skal vi dykke ned i det vilde årti 1970'erne. Om det så også bliver så vildt for vores fire hovedpersoner, må vi jo se. Lad os i hvert fald lige hilse på de fire kvinder, som andre bøgerne drejer sig om. Der er Birthe Langer.

Birthe Langer: Kære alle. Ja, bogen har hvilet lidt, men nu skinner solen. Så er det med at få ryddet lidt op i sagerne.

Tilrettelægger: Birthe er flyttet til Kolding med HP og sine to børn, Henrik og Jesper. Når hun ikke er hjemme, arbejder Birthe på kontor og har god erfaring som bogholder. Og så er der Else Belling i Ørslev.

Else Belling: Kære alle tre. Nu må jeg se at få bogen sendt. Ellers var det vidst ikke længe inden der kommer en efterlysning.

Tilrettelægger: Else bor med sin mand Preben, sine to børn Mona og Berit og arbejder i den lokale sparekasse, hvor hun nu er blevet afdelingsleder. Og så har vi Lis Christiansen.

Lis Christiansen: Kære alle. Jeg skulle egentlig have sendt bogen den 24., så nu er jeg bagefter, trods min gode sommerferie. Af min kalender kan jeg se, at der kun er 5 dage tilbage endnu.

Tilrettelægger: Når Lis kommer tilbage fra sommerferie, skal hun tilbage til skolen, hvor hun er lærer. Der hjemme har Lis udover sin mand Arne, to børn Anne-Grethe og Michael. Og så er der selvfølgelig firkløverens sidste blad, Eva Rudby.

Eva Rudby: Kære alle. Mange tak for bogen, som jeg fik for næsten to måneder siden. Jeg har lige læst igennem igen, og det var jo sommerferiesnak og konfirmationer. Tillykke med Jespers konfirmation, Birthe. Det er jo frygteligt som tiden løber. Der er heldigvis nogle år til at vi skal have, for Tim er kun 9 år.

Tilrettelægger: Ja, Eva har nemlig sin søn Tim og sine to døtre Tina og Toni, og så har hun sin mand John. Sammen bor de alle i Præstø. Eva er en erfaren kontordame og får arbejde, hvor der nu lige er brug for hende. Lad os bare gå i gang.

[...]

Birthe, Else, Lis og Eva er kommet stærkt ind i det nye årti. De har fået deres parcelhuse, fine familier og er efterhånden godt tilbage på arbejdsmarkedet. De står stabilt, men det er nu også meget godt, for i 70'erne kommer der til at ske store ting globalt, som også rammer de fire kvinder og deres familier.

Mette Boritz: Jamen 70'erne bliver jo på mange måder en brydningstid. Man kommer fra ungdomsoprør og oprør i samfundet generelt i slutningen af 60'erne, som jo ikke rammer vores fire familier, som bor, som mange gør i Danmark i deres parcelhus ude på landet... Men 70'erne bliver jo et opbrud med den tid, man har kendt.

Else Belling: Vi fik telefon, da jeg fik nyt arbejde, for pigerne har jo været vant til at kigge ned i sparekassen til mig om eftermiddagen. Nu kan de ringe, hvis der er noget, og jeg har den fordel at kunne ringe og sætte dem i sving med aftensmaden inden jeg kommer hjem.

Mette Boritz: Fra 50'erne og frem, så går det jo kun fremad i Danmark. Velstanden bliver bedre, mulighederne bliver bedre, og arbejdsløsheden er nærmest ikke eksisterende. Man importerer arbejdskraft udefra for at holde hjulene i gang, så det er et samfund, der kun oplever fremgang, og når vi når ind i 70'erne, så knækker det. Så begynder vi at se, at det der bare har været en stigende kurve i velstand og fremgang. Jamen, den får et ordentligt knæk, når vi når ind i 70'erne, Så det bliver et andet samfund, de går ind i, med andre vilkår og andre muligheder.

Tilrettelægger: Kvinderne er jo som sagt heldigvis rimeligt godt stillede, når vi når ind i 70'erne. De har ikke bare boliger, men er nået dertil, hvor hus og have godt kunne bruge en lille optimering eller to.

Birthe Langer: I sidste uge fik vi godkendt en lille tilbygning, som Hans Peter selv har lavet. Det er hobby-og selskabsstue, og der er udendørs pejs. Taget blev hævet i grovkøkkenet og vinduerne hævet.

Else Belling: Vi skal i gang med at lave køkkenet om 14 dages tid. Vi har boet i huset i 15 år, og køkkenet var slidt op, samtidig havde jeg alt for lidt skabsplads. Så nu ligger vi det sammen med det gamle børneværelse, hvor vi så får spisekrog. Vi besluttede os for et Atlas-køkken og i lørdags fik vi klaret de sidste detaljer og bestilt nyt komfur og køleskab samt gulvbelægning. Der er virkelig meget spændende, og jeg glæder mig til at det bliver færdigt. Preben skal selv sætte det op og der går jo lidt tid, da alt skal laves i fritiden. Men ellers må reolen laves i sommerferien.

Lis Christiansen: Da vi kom hjem, havde vi travlt med at ordne i haven og gøre rent, samt flytte rundt i huset. Vi skulle ikke have elever boende mere, så børnene fik hver sit værelse, og vi fik soveværelset et andet sted. Det gamle er blevet til kontor og fjernsynsstue.

Mette Boritz: Det er jo et kendetegn på, at familierne får det bedre og den velstand, der er, at det bliver muligt at komme ud og få mere plads til familien og få sit eget og få en have, som de alle, familierne her, går utroligt meget op i. Deres have. Dels af nytte, altså fordi de har deres nyttehaver og dyrker kartofler og grøntsager, bær og frugt, som de bruger til fulde, kan man sige. Men også det at kunne have sit eget private, når man sidder der bag ligusterhækken, som de jo også får og kan sidde der og nyde det bag hækken, som de jo også nævner, at de er utroligt glade for, bl.a. Else. At kunne sidde der, så ingen kan se dem. De kan være helt uforstyrret i deres egen have, når de sidder og drikker eftermiddagskaffe.

Lis Christiansen: Sikke et dejligt vejr nu. Vi har rigtig fået ordnet haven, plantet om osv. Arne lavede drivhus sidste år og det ser allerede godt ud det han har dernede. I går rensede jeg to store trillebøremaskiner væk fra et par bede. Så det var tiltrængt. Haven er skøn med masser af tulipaner med mere. Det er lige til en havevandring, når hele Arnes familie kommer til Michaels fødselsdag på søndag.

Tilrettelægger: Det er ikke fordi de fire kvinder og deres familier er særlig velhavende, men med deres baggrund og den tid, de er vokset op i, så har de lært, hvordan de skal holde på pengene og er ret klare på, hvad der skal prioriteres. Mens familierne har travlt i hjemmet, så sker der også lidt på arbejdsfronten.

Birthe Langer: HP har skiftet arbejde den første oktober og er nu blevet ansat ved Jydske Tidende, hvor han skal besøge udsalgsstederne i Sønderjylland. Han er meget glad for det. Vi var ellers ved at købe købmandsforretningen, men så ville han have mere, end han havde sagt i første omgang, og samtidig blev HP tilbudt denne stilling. Så håber vi, det er det rigtige.

Eva Rudby: Men jeg er altså begyndt at gå på arbejde. Jeg begyndte den 22. juni, og så arbejdede jeg i 14 dage, så var der 3 ugers ferie, og så går det ellers igen. Men det er jo ret nyt det hele. Jeg er på kontor i Præstø. Det er et stort firma, som har afdelinger i København og Århus. Jeg er ansat i administrationen. Det er noget, jeg aldrig har prøvet før, men det har jo noget med tal at gøre, så man kan vel lære det.

Tilrettelægger: Eva prøver forskellige jobs i løbet af 70'erne. Det handler mest af alt om at få familielivet til at hænge sammen med et arbejdsliv.

Eva Rudby: Jeg har fået mig et nyt job pr. Første juni med kun 21 timer om ugen. Jeg arbejder tirsdag, onsdag og torsdag fra otte til 13 eller otte til 12. Og fredag 15.30 til 20 og så hver anden lørdag. Det er jo en skøn arbejdstid. Børnene er også holdt op med at gå på fritidshjem.

Mette Boritz: Økonomien har jo hele tiden spillet en rolle, må man sige, for de her fire kvinder. De har ikke haft meget, og deres familier er startet i det små og arbejder sig langsomt opad. Og det vil sige, den krise, man oplever i 70'erne, påvirker dem på sin vis. Men omvendt så er de det længere i deres liv, så de har fået deres parcelhus. De er godt i vej med job, og det vil sige, de får faktisk et lille økonomisk råderum eller et overskud her i 70'erne, hvor krisen ellers kradser. Men omvendt så rammer samfundet også dem.

Tilrettelægger: Og der sker ret drastiske ting i samfundet. Det rammer ind i en periode, hvor der også kæmpes for ligeløn og arbejdstidsaftaler.

Mette Boritz: I 1970 ser vi også kriserne melder sig på arbejdsmarkedet. Udover at man i 70'erne jo ser rødstrømperne kæmpe for ligeløn, så kommer der faktisk en stor konflikt i '73, hvor man kæmper for, blandt andet industriarbejdere osv., at man skal have en arbejdsuge på 40 timer max. Samtidig så kæmper man for ligeløn, og det bliver til en af de største konflikter i nyere tid på det danske arbejdsmarked, hvor over 155.000 arbejdere strejker og over 105.000 er lockoutet. Så det er en kæmpe konflikt, hvor det ender med Anker Jørgensen, som er statsminister, må gribe ind. Og det, der er interessant, er, at man siger jo så, at der kommer ligeløn, men man ved jo også godt, at det jo ikke er tilfældet. Altså, man bestræber sig på ligeløn, og det bliver teoretisk indført. Men det kommer jo til at tage lang, lang tid for at sige, at den kommer. Altså, den er jo stadig et issue i dag kan man sige, at kigge på den her ligeløn. Men det, der er sjovt, det er jo, at det ikke det, der bliver skrevet om i vandrebogen. Det er Eva, der har det med, fordi hun arbejder på en fabrik. På et tidspunkt er hun på en nylonstrømpe fabrik, som hun er et stykke tid et par år, og hun spørger de andre, om de er med i de her strejker, fordi ude på den fabrik, hun er, der er de altså kun fire, som er på arbejde, resten de er altså i strejke. Så hun siger det går lidt langsomt, og hun håber, at det snart går i orden, fordi det er lidt mærkeligt. Og så noget af det, hun er mest irriteret over, det er at man kan jo heller ikke læse om det, fordi der kommer ingen avis. For de strejker også.

Tilrettelægger: Kvinderne involverer sig muligvis ikke så meget i strejke eller kamp for ligeløn, men om ikke andet ændrer det nogle arbejdsvilkår for vores hovedpersoner, der finder sig selv i gode jobs, endda med mulighed for efteruddannelse.

Else Belling: Man bliver dog heller aldrig færdig med at lære. I efteråret skal jeg deltage i to kurser i sparekassen. De kræver jo nogen tid, dog er der intet hjemmearbejde.

Lis Christiansen: Jeg er også på årskursus. Det er om mandagen fra 15:15 til 17:45. 'Børns sproglige udvikling' hedder det og senere 'børns skriftlige udvikling'. Der er meget at læse igennem til hver gang, så der bliver ikke så meget morskabslæsning for tiden.

Tilrettelægger: Som årene går, finder to af kvinderne, Eva og Birthe, jobs, de bliver rigtig glade for. De har nemlig begge fået arbejde på kommunernes litterære højborg, biblioteket.

Birthe Langer: Jeg har i mellemtiden skiftet arbejde. Byggefirmaer er ikke rigtig noget for tiden, og i november måned likviderede mit gamle firma. Jeg har været så heldig at få en stilling som afdelingsleder på biblioteket, som jeg er rigtig glad for. Det eneste minus er, at det er heldags. Jeg begyndte den første oktober. I næste uge skal jeg på kursus i Odense. Det glæder jeg mig til.

Eva Rudby: Jeg skal til at gå i skole i vinter, da jeg skal tage et kommunalt kursus for at stige mere i løn. Det er hver mandag fra 2 til 19 og en torsdag i måneden. Det er ikke noget, man har brug for på biblioteket, men sådan er reglerne. Det er vist lidt svært, siges det med en del hjemmearbejde, og det er jo længe siden, man har gået i skole og meget er fremmed. Så lønforhøjelsen har jeg allerede fået, så nu er det bare om at hænge i og bestå. Ellers er det pengene tilbage.

Birthe Langer: Jeg kom alligevel på Biblioteksskolen. Der blev lavet et ekstra 7-ugers kursus i København. Jeg startede 27. august og var hjemme igen 12. oktober. Det var længe været væk hjemmefra, men HP klarede både hyggen og madlavningen. Jeg var også hjemme hver weekend. Jeg vil slutte. Jeg skal have læst på min lektie til i morgen. Jeg går til engelsk. Det er helt sjovt.

Tilrettelægger: Det går godt for de fire kvinder både derhjemme, men så sandelig også når det handler om arbejde. Alligevel bekymrer de sig lidt, for flere af deres børn er på vej ind på arbejdsmarkedet, og i 70'erne er det ikke helt så enkelt.

Else Belling: Mona blev færdig med handelsskolen i sommer, men hun har ikke fået læreplads endnu. Det er meget svært i øjeblikket, skønt vi til stadighed har ansøgninger inde et andet lille sted. Vi håber ikke, hun skal gå alt for længe. Så kommer hun til at lave noget midlertidigt, men selv det er svært at få. Jeg tror nok, at det er flest piger, der går og venter på en læreplads.

Mette Boritz: Vi har de store årgange, som bliver født under krigen, og som præger tresserne. De her de lige lidt efter. Men der begynder arbejdsløsheden faktisk at gøre sig gældende for de her unge mennesker, fordi de kommer ud af skolen, og så bliver det svært at finde læreplads. Både Jesper og Mona har faktisk problemer med at få sig en læreplads, efter de har endt skolen. Jesper, han har en stor drøm at blive elektromekaniker, men han kan simpelthen ikke finde en læreplads, så derfor må han i lære som elektriker. Birthe, siger 'ah, men det minder lidt om det', så vi begynder altså at se krisen. Ikke så meget hos familierne selv, men hos deres børn. Det bliver faktisk sværere i en tid, hvor arbejdsløsheden begynder at stige.

Tilrettelægger: Et af de helt store økonomiske leverstød i 70'erne er oliekrisen.

Mette Boritz: I 1973 kommer den første store oliekrise. Den bliver startet jo i Mellemøsten, hvor vi har Israel på den ene side og Syrien og Egypten på den anden side, og de arabiske lande vælger at straffe Vesten, som er for pro-israelske, mener man, ved simpelthen at lukke ned for olien. Og det er jo produktionen af olien. De producerer meget mindre og prisen stiger helt enormt per tønde olie. Og det er en katastrofe for det moderne industrisamfund, som vi har i Danmark på det her tidspunkt, fordi vi er så dybt afhængige af fossile brændstoffer. Og det er faktisk en katastrofe, for det meste af den vestlige verden. Så det her velstand og stigning, man ser, får lige pludselig et alvorligt knæk på det her tidspunkt. Og det gør det, fordi der ikke er olie nok. Der kommer energikrise, der kommer restriktioner, og der kommer besparelser, og det er noget, alle familier er nødt til at forholde sig til. Ikke kun at priserne stiger, men også at du er nødt til at organisere dig anderledes i familierne.

Eva Rudby: Vi har lukket på biblioteket mellem jul og nytår, grundet olien. John har også holdt fri, så det er en lang ferie i år.

Else Belling: Det er skønt det lakker mod foråret. Det så jo lidt sort ud før jul med is og sne og nedsat temperatur i stuerne. Det er lidt bagvendt at skulle spare, men måske ret så sundt. Man er jo blevet forvænt med både det ene og det andet.

Tilrettelægger: Selv om krisen kradser, er vores fire hovedpersoner gode til at spare, og snart begynder det store udland at kalde på dem.

Else Belling: Vi har lige bestilt vores vinterferie. Vi skal otte dage til Tenerife i februar. Vi blev fuldstændig bidt af det sidste år, og nu er vi jo heller ingen steder været i sommer. Vi skal sammen med dem, vi også fulgte med sidste år. Det er ellers tidligt man skal bestille plads, men vi kunne allerede ikke få plads med afgang lørdag, men måtte tage søndag. Det gjorde dog ikke så meget.

Mette Boritz: Langsomt begynder den her charterturisme, som jo har præget danskerne siden... Halvtredserne, begynder den jo, at man skal rejse ud, man skal ud og se verden. I starten er det jo kun til Tyskland, lidt Østrig, Norge, Sverige. Men det bliver jo lettere og lettere for flere mennesker, og det begynder også at komme, den her turisme, til vores fire familier. Den første som egentlig sådan rigtig kommer på charter, det er Jesper, som er søn af Birthe og Hans Peter, fordi en faster inviterer ham og en af hans fætre en tur til Mallorca. Så han er faktisk en af de første som kommer afsted af alle de her.

Birthe Langer: Jesper og Lars var så heldige at få en ferierejse til Spanien foræret af faster Ester. Det er noget de har snakket om et par år, og nu mente hun det var bedst at komme afsted imens hun var frisk. Hun er 59 år, og inden de blev så store, at de ikke ville rejse med hende.

Eva Rudby: Vores sommerferie i år gik til Holland og vi tog hele turen ned i et hak. Vi kørte fra Præstø fredag aften klokken 20:30 og var i Groningen klokken syv om morgenen. Holland er et meget fladt land med masser af kanaler og tusindvis af køer og får.

Else Belling: Vi var i Harzen i otte dage. Det var pragtfuldt, og man har lyst til at gøre det om igen. Der var så meget, man gerne vil nå, og 14 dage om året er ikke mange. Men der er jo en skøn natur derude, og vi var heldige med vejret. Vi lå på Goethingerote Campingplads. Der var flere hundrede, tror jeg nok. De fleste var danskere. Man blev helt forbavset, når man hører den tysker.

Mette Boritz: Preben og Else tager til Harzen, og det er en fantastisk tur. De må have kørt derned, ellers så er det jo ofte, at man også tager på bustur. Men de ligger på campingplads i Harzen, og de er jo rundt og se alle seværdighederne, men det der er mest interessant eller det der er sjovest, som Else forholder sig til er, at der bliver kun talt dansk på denne campingplads, for der er så mange danskere. Hun tror, der er flere hundrede danskere, som er på ferie her i Harzen.

Tilrettelægger: Vi har været lidt inde på familiernes nyttehaver, men grøntsager er ikke det eneste, der produceres i hjemmet hos de fire damer.

Eva Rudby: Vi begyndte at lave vin efter Larsens Hobbyvinsmetode. Mor købte et sæt vinrose, og så går der 3 fire uger, så skulle der være færdigt, og så har man 27 liter til kun tre kroner per liter. Vi smagte nytårsaftnen. Der havde vi besøg af Erna og Gustav, og de havde hjemmelavet vinrose og brændevin med. Roséen havde en skøn smag. Så vi har sådan en ballon i gang og er meget spændt på, om det bliver godt.

Mette Boritz: Dansk alkoholkultur er jo et helt emne for sig, og vi ser denne her brydningstid meget tydeligt i de her vandrebøger. Øl og snaps har jo altid været det foretrukne i dansk kultur hos den almindelige del af befolkningen. Vin kommer jo først til... for, igen hvis man siger sådan for sådan den almindelige del af befolkning... Jamen, det er først efter Anden Verdenskrig. Det er først i 50'erne, hvor Skjold Buerne faktisk begynder at satse på at sælge vin til den almindelige

befolkning og under navnet Den med Tyren, som bliver sådan helt legendarisk. Altså ud over at man i de højere kredse selvfølgelig drukket vin og rhinskvin og alt muligt tilbage i tiden, så er det for for den almindelige dansker, der er det altså øl og snaps, der har gjort sig gældende. Og så kommer vinen altså ind fra halvtredserne. Og det er klart også, når man kommer ud i verden, jamen så møder man jo vinkulturen og begynder at vænne sig til vinen. Det er en anden type vin end den vi drikker i dag. Den er meget sødere altså. I 70'erne var det i høj grad også Irma, som solgte meget vin til danskerne, som hed Præstetanker og Okseblod, blandt andet. Og jeg vil tro, hvis man drikker det i dag, vil man synes, at det er noget noget sødere sprøjt. Men allerede i tresserne kan vi se i de her kvinders andre bøger, at når de er til selskaber, så nævner de, at de ofte får vin og vin rosé. I dag vil sige rosévin, men det hedder vin Rosé. Det er de frygtelig glade for. Man kan også se, at det er fint, men det er også noget, man skal vænne sig til. Det synes jeg faktisk der er et meget fint eksempel på i 70'erne, fordi Arnes far, han bliver 80 år, og der nævner Lis faktisk, at til hans 80 års fødselsdag, der bliver der altså kun serveret øl og snaps. Der er altså ikke noget med vin. Han er af den generation, hvor vin er ikke noget man drikker. Det noget værre sprøjt, næ øl og snaps - det kan man forstå, hvad er.

Lis Christiansen: Arne og jeg lånte skolen i sommeren og holdt fødselsdag for Arnes far. Det var på højskolemanér. Vi var cirka 80 til kyllingesteg og jordbærgrød. Farfar ville helst have øl og sodavand til når det var så varmt.

Tilrettelægger: Selvom de andre damer også holder af at servere øl og snaps som Lis, så er de alle fire også nysgerrige efter at udvide deres smagshorisont. Birthe finder endda noget af lidt finere karakter.

Birthe Langer: Førrige fredag havde klassen tur til Slesvig-Holsten og Dannevirke. Jesper havde købt hvidvin og champagne med hjem. Champagnen synes han, vi skulle have næste dag, for der havde Henrik fødselsdag, så man må da sige, at det blev fejret med manér.

Tilrettelægger: Også på madfronten bliver der eksperimenteret. Eva udvider sit repertoire på et kursus.

Eva Rudby: Jeg går også til moderne madlavning, eller finere, hedder det vel, Og vi prøver mange sjove retter. Vi har både bønnespisesuppe, muslingesalat på artiskokbunde, hvalbøf, farserede peberfrugter og kiwifrugter har vi smagt. Den ligner en kartoffel og sådan dejlig saftig og grøn indvendig. Vi får serveret tre retter og kaffe og kage sådan ved ni-tiden om aftenen, så man er så forædt, og man tager nok et par kilo på op til vinter. John går os til madlavning, men det er mere daglig mad, de prøver, men de har det vældig rart med lidt øller ind imellem.

Mette Boritz: I 60'erne 70'erne, så begynder madkulturen at ændre sig, og det kommer der bare turbo på også i firserne. Men det er sådan en brydningstid madmæssigt, hvor man jo tidligere har spist meget de råvarer, der har været tilgængelige i Danmark. Mere traditionel mad. Så begynder man at eksperimentere med nye smage, og nye råvarer udefra. Og det gør de her kvinder også.

Det er ret skægt, at vi har sådan en clash i det. De spiser både til hverdag og fest, men også i at prøve nye ting af. På den ene side har vi det her meget traditionelle mad, og så begynder alle de nye madvarer at gøre sig gældende og alle nye opskrifter. Det kan være, at den brune sovs, det ser vi blandt andet til en fødselsdag, den er skiftet ud med paprika sovs til svinekam, så det er jo en af de der nye... Krydderierne bliver mere tilgængelige og mere kendte, og det er jo også i takt med man begynder at rejse ud og få nogle andre smagsindtryk og nogle andre oplevelser. Men udover at vi allerede i tresserne møder det her med koteletter i fad og risretter, som er nemme at lave og gryderetter, jamen det er jo noget, der virkelig også fortsætter ind i 70'erne.

Eva Rudby: Jeg er også lige blevet 40 år og holdt en fest i søndags og vi var 28. Der var 6 der ikke kunne komme. Jeg havde en af mine gamle piger, der nu er smørrebrødsjomfru til at hjælpe mig, og vi lavede maden selv, og hun var meget dygtig til at pynte fadene. Jeg sad selv ved bordet, men var også med til at bære ind. Vi havde børnenes kusine til at servere sammen med vores egne tre, og det gik fint. Vi fik blomkål med mayonnaise og masser af rejer, svinekam med paprika sovs og så is med jordbær.

Lis Christiansen: Vi sad for resten en dag på skråningen i Brændesgårdshaven og spiste røgede sild og friske ananas skiver til dessert. Det var kræs.

Mette Boritz: Efter Anden Verdenskrig begynder verden jo langsomt at blive mindre med transport af varer mellem lande. Vi får mange flere oversøiske produkter og får mulighed for at få, blandt andet bananer, appelsiner og så videre, som jo før har været en luksusspise. Det bliver mere almindeligt. Så det bliver muligt at få de her, blandt andet kiwifrugter, nye eksotiske ting til Danmark, som jo også der er prestige i at kunne servere. Noget, som andre i selskabet ikke kender. Hvor man jo tidligere har tilstræbt, specielt på landet, hvor de kommer fra. Så har man serveret det folk har været glade for. Altså, det skulle helst være noget svinekød, altså flæskesteg og så videre. Altså man har serveret det, folk kendte og var glade for, og som generelt antaget gode retter. Og nu begynder man jo så at udfordre. Altså, og det er jo meget sjovt, når vi sidder i dag og kigger tilbage på blandt andet noget, som er kendt i 60'erne 70'erne. Det er, at man begynder for eksempel at lave krebinetter med ost. Det vil sige, at man tager en krebinet, som alle kender på det her tidspunkt, og så putter man dem i ovnen med varm... Og putter ostskive hen over og så ned. Altså det at spise varmet ost, det var altså noget helt nyt og lidt mærkeligt for mange på landet på det her tidspunkt. Så der skal ikke så meget til, før man synes, at det er godt nok noget nymodens noget.

Birthe Langer: Jeg må skrive lidt, mens jeg vender frikadeller. Jeg skal på tur i morgen, og jeg skulle sørge for natmaden. Frikadeller med kartoffelsalat og lun leverpostej. Vi er 25 voksne.

Else Belling: Vi var til høstfest i forsamlingshuset i aftes. Der var pyntet op med korn, sommerbær og blomster. Hvad de kunne finde. Det blev vældig fint. Vi var fem par, der havde slået os sammen om at lave maden, så vi hver lavet en ting. Det gik nemt. Vi fik sild, stegte ål, koteletter i champignonsovs og ost, plus frugtsalat. Og så kunne vi ikke klare mere. Og i dag er vi bare trætte i hovedet og i benene. Men vi kommer ovenpå igen.

Tilrettelægger: Der er ingen tvivl om, at mad betyder meget for Firkløveren. Det er en måde, de samles med familier og venner. Det er noget, de interesserer sig for, og noget de ønsker at lære mere om i takt med at flere råvarer kommer til landet. Men som vi alle ved, så kommer alt den gode mad os med en pris.

Birthe Langer: De begynder at gå op i deres krop. Kiloene på sidebenene begynder at melde sig, og det er noget, de forholder sig til. I 70'erne er mode idealet jo, at man skal være slank. Man kommer fra en af tidens største topmodeller i 60'erne, der hedder Twiggy, som er en lille, virkelig, virkelig tynd én. Så den der slanke linje hører til i 70'erne. Høj og slank. Elsa har allerede kommenteret det i 60'erne, at hun er frygtelig madglad. Men nu begynder flere af de andre også at kommentere på, at man taber sig, og de har kollegaer, som taber sig rigtig meget. Men det er jo også noget, der koster.

Lis Christiansen: Lige efter nytår bestemte jeg, at der skulle ske et eller andet. Nok er jeg et håbløst stort skrummel, men derfor kunne jeg jo godt blive lidt pænere. En af mine kollegaer meldte sig ind i Vægtvogterne på Fyn. Hun havde vrøvl med blodtrykket. Jeg synes, at det er lidt tosset at betale så meget hver uge og spise så dyrt, mens familien spiser almindelig mad. Så jeg opfandt mit eget program. Det er noget med masser af grønsager, kogt kød eller stegt uden fedtstof i vaffeljernet. Måske ses det ikke særlig meget, men jeg er altså blevet 11 kilo lettere siden februar. Min kollega derimod er blevet femogtyve kilo mindre, og folk tror ikke deres egne øjne. Hun har også været meget hård ved sig selv. Medbragt mad og danskvand til fester. Det er barskt, men ih, hvor jeg beundrer hende. Min langsomme metode må jeg nok leve med resten af livet for at føle mig tilpas.

Else Belling: Sikke du går til den Lis. Du må snart være en streg i luften, skønt det jo er skrevet i oktober. Holder du det stadig, så er du standhaftig. Jeg tabte cirka 3-4 kilo til vi skulle på ferie, men det har for længst sat sig igen.

Tilrettelægger: Ja, de stiller store krav til sig selv, også når det gælder krop og udseende. Og ligesom vi tidligere har hørt om mode inden for køkkener og indretning, så byder 70'erne også på en massiv udvikling i mode, når det gælder tøj og makeup.

Eva Rudby: I næste uge skal jeg være værtinde ved en kosmetikdemonstration. Det er noget i stil med Tupperware i sin tid, men det er vist ret nyt. Jeg har ikke hørt om det før. Der bliver lagt en make up på værtinden, og så får gæsterne lov til at prøve på sig selv bagefter, og det kan jo være meget sjovt. Jeg har også inviteret 5-6 damer.

Mette Boritz: Mode har jo altid fyldt i menneskers hverdag, og det er helt tydeligt, at når vi når herover i 70'erne, så begynder udseende og mode og også at fylde meget. De har hele tiden gået

op i at være pænt klædt og have nye nederdel osv. Men nu når de også op i en alder, hvor de bliver 40, og så er der måske mere tid til at gå op i sit udseende. Men moden skifter os.

Else Belling: Det er ikke kosmetikdemonstration, Eva, det er nok Oriflam. Jeg var et par gange for at få lært at lægge øjenmakeup, men jeg synes deres ting er for dyre. Ellers var det meget interessant, og nu ligger jeg altid en rigtig makeup med øjenskygge, rouge og så videre, når vi skal rigtig feste. Man har da lov at pynte lidt.

Mette Boritz: I 70'erne der bliver make-up noget andet end de har været tidligere. Der får man de her utroligt meget spraglede øjenskygger. Grøn og blå. Altså meget øjenskygge, meget make up på, og det er noget de eksperimenterer med. Det er første gang, at de faktisk begynder at skrive... Eva skriver om, at hun får øjenskygge på, når hun skal ud, 'Man må jo godt se lidt smart ud', og hun er også model til et homeparty. Altså nu er det ikke Tupperware længere. Nu er det altså make-up-party, hvor man så samler nogle kvinder, og så kan man altså købe makeup, så make-up og sådan noget og at gå op i sit udseende er noget, de begynder at skrive lidt anderledes om.

Else Belling: Pigerne tager bad og er ved at pynte sig til i aften, så om lidt skal jeg ud og ondulere dem. Jeg fik et ELLE krøllejern i julegave og det bliver brugt flittigt. De er temmelig langhåret begge to, så det er nemmere end at rulle håret op og lade sidde i tørrehjelm. Mona har lige vist sig frem i et par nye orangefarvede bukser. Hun var edder-smart.

Mette Boritz: Og så er der jo noget med håret også. Det er helt fantastisk, fordi de sidder jo i tørrehjelm, og det er jo ikke noget, man ellers bruger i dag. Men det var helt almindeligt i 60'erne 70'erne og kræver jo også tid, at man, når man vaskede hår - og det gjorde man ikke ret tit faktisk, det gjorde man måske en gang om ugen - så skulle man jo sidde tørt og have tørret sit hår og måske have rullet det op inden det blev tørt. Altså med papillotter. Det er der, hvor vi får Carmen curlers som den helt store innovation, hvor man har de her varme curlere, så man ikke skal sidde i den her tørringhjelm ind imellem. Man kan gå og ordne ting. Men tørringhjelm er der jo mange, der har i deres hus, hvor man sætter sig, når man så har været i tøjet, jamen så kan man sætte sig med et ugeblad, og så kan man sidde der, indtil håret er tørt. Og det er jo også en lille afbræk i en husmorhverdag. Men det er jo ikke særlig praktisk, for du kan jo faktisk ikke lave noget andet og sidde og slappe af.

Tilrettelægger: Moden ændrer sig hele tiden, også i 70'erne, og forbruget ændrer sig i takt med, at nye og billige butikker kommer frem. Før har kvinderne været vant til at lave meget af deres tøj selv, men nu begynder de at bruge penge på nyt tøj.

Lis Christiansen: Jeg har ellers været på udsalg og fundet nogle dejlige uldbluser med lange ærmer, så jeg skal lige have et par spencere klar. Det er en dejlig påklædning til skoleting.

Else Belling: Mona var med i byen i fredags og fik konfirmationskjole. Hun var meget sød med den på, men uha hvor bliver hun voksen, og så er det ingenting imod hendes klassekammerater. Det var første gang, hun fik en købt kjole, og så er det da også på tide.

Mette Boritz: Det vi kan se med de her familier, det er, at der jo sker en ændring i, hvordan man konsumerer, hvordan man køber varer. Altså fra at have syet alting selv, begynder det jo at være billigere og mere tilgængeligt at købe færdigproducerede varer. Og det sker ikke mindst med den udvikling, der kommer i blandt andet supermarkeder. I 1970 åbner Bilka for eksempel, Føtex kommer, og det er jo steder, som ikke kun sælger fødevarer, altså Føtex er jo en sammentrækning af fødevarer og tekstil, Fø-tex. Så pludselig bliver det tilgængeligt at købe supermarkedstøj, som det også blev kaldt. På en helt anden måde end det har været før, og det bliver tilgængeligt prismæssigt. Førhen har det været enten, at man har købt tøj i lokale tøjforretninger en gang imellem, måske taget en københavnertur og man har kunnet købe på postordre med Dahls Varehus, som er jo et stort postordrefirma, også i tresserne og altså også i den grad i 70'erne. Og det er der man ude på landet kan sidde og krydse af i katalogerne, når de kommer et par gange om året og julekataloget og følge med i hvordan moden ændrer sig, men hvor det er inden for økonomisk rækkevidde at købe de her ting. Jamen så begynder altså... Det er jo masseproduceret tøj, som kommer ind i moden her, og det er jo noget familierne også stifter bekendtskab med. Samtidig så kommer der jo de store storcentre. Altså simpelthen en helt ny måde at købe ind på og se varer på.

Eva Rudby: Vi har været meget udeværende de sidste lørdage. Vi har haft to københavnerture og besøgt nogle venner, og den ene lørdag tog vi først en tur i Rødovre Centret. Det er virkelig imponerende. Og så bagefter i IKEA, inden vi skal ud til nogle venner i Vanløse.

Tilrettelægger: Men livet er ikke lutter lagkage og storbyshopping. Nogle gange kommer virkeligheden og banker på døren. Kvinderne har alle prøvet at skulle håndtere, når nogle af deres kære blev syge, Men i '76 får de sig en forskrækkelse, da Eva bliver ramt af alvorlig sygdom.

Eva Rudby: Jeg er begyndt at arbejde igen og har været to uger på biblioteket. Jeg har været meget syg her efteråret. Det begyndte den 22. oktober om aftenen ved ottetiden. Vi havde gæster, og jeg sagde til John, at jeg var så mærkelig, og så faldt jeg sammen og vågnede ikke før halv elleve på sygehuset. Jeg havde fået en hjerneblødning. Jeg skulle ligge ned tre uger fladt og var overhovedet ikke oppe. Jeg sov det meste af tiden og havde egentlig ikke været klar over, hvor syg jeg havde været. Så begyndte jeg at komme op, og det gik langsomt fremad. Jeg kom hjem den 24. november og var sygemeldt til efter nytår. De ved ikke, hvad det er kommet af, og det var næppe af P-piller, men dem er jeg altså holdt op med, og jeg var lige skiftet til et andet mærke, så man ved jo ikke.

Mette Boritz: Det Eva forholder sig til, og det hun beskriver er jo faktisk, at hun kan være lidt i tvivl om det er hendes P-piller, som har været årsagen til den her hjerneblødning. Det er slet ikke sikkert, men det er et nyt præparat, som man jo har en vis usikkerhed overfor. Og P-pillen er jo revolutionerende for danske kvinder og for kvinder i store dele af verden. Det er første gang, man

for alvor sådan virkelig kan kontrollere, på en let måde, sin fertilitet. Før og tilbage i tid har det været et kæmpe problem at blive gravid, men nu får man altså p- pillen, som på en nem måde sætter kvinderne i kontrol over, hvornår og om de vil have børn. Og den bliver utrolig populær fra '66 og frem. Mange hundredtusind kvinder, som begynder at bruge p-pillen, så det giver en frihed også i forhold til kvindefrigørelse og kvinders oprør. Altså at man nu er selv i kontrol. En anden måde, som jo kommer, og som jo også er en del af den her kvindefrigørelse, det er jo den frie abort, som blev indført 1973. Det er ikke aktuelt for de her kvinder, de har fået deres børn, bortset fra jo, at der kommer en lille ekstra til her end 71. Der får Elise og Arne jo faktisk nummer tre som efternøler, lille Gunnar. Så der er en lille baby med i spillet, hvor de andre ellers er i gang med at få børnene konfirmeret. Så er der altså lille Gunnar, der er kommet til i selskabet her.

Lis Christiansen: Jeg havde noteret hvornår jeg fik vandrebogen og regnet ud, at jeg passende kunne tage den med på vinterferie her på sygehuset. Vi fik en søn den 16/1 Klokken 7.40. Han var større end de to andre har været 3900 gram og 53 centimeter. De to store er mægtig stolte af ham, og vi to gamle nyder det, omend mere end med de to første. Det er første gang, jeg er på sygehuset, og jeg nyder rigtig den gode behandling man får. De andre gange fødte jeg hjemme, men det har i hvert fald været et stort arbejde for mor. Anne-Grethe glæder sig til vi kommer hjem. De må jo kun se ham igennem en glasrude, og hun vil så gerne holde ham. Michael var meget interesseret i om maveskindet, det ikke hænger og dasker. Det gør mit heldigvis ikke, men min barm er nærmest ved at revne i dag.

[...]

Min familie sidder vist og venter på aftenkaffe. Jeg slutter. Mange hilsner fra Lis.

Birthe Langer: Jeg vil så slutte for denne gang og undskyld forsinkelsen. Mange hilsner, Birthe.

Eva Rudby: Jeg skal til dans i aften, så vi kører lige over og putter bogen ned til dig Else. Mange hilsner til jer alle, Eva.

Else Belling: Det er ved at være spisetid. Vi må have resten af spegesilden fra i går, så jeg slutter med mange hilsner til jer alle. Else.

Tilrettelægger: 1970 til 1979 har været et årti, hvor kvinderne har oplevet velstand på trods af samfundsmæssige ændringer. De har haft mulighed for at renovere deres hjem, følge med i moden, rejse, Lis har endda fået endnu et barn. Næste gang, skriver husmødrenes kalender år 1980, og vi skal følge dem frem til årtusindskiftet. Men inden de når så langt, bliver deres liv præget af både økonomiske kriser og kondifeber. Følg med i næste episode af Vandrebogen, hvor Birthe, Else, Eva og Lis tackler firserne.

[...]

Du har lyttet til en podcast produceret til Vores Tid, Nationalmuseets medie, med støtte fra William Demant Fonden. Podcasten er produceret af BEAM Audio Agency. Du kan finde flere podcast om historie ved at søge på Vores Tid i din podcastapp.

Vores Tid – Nationalmuseets Mediehus

Vandrebogen 1:3 1970'erne

Produceret af BEAM Audio Agency **for Vores Tid**